

ХҮНИЙ АМЬДРАЛД ШАШНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТАЛААРХ НИШИДА КИТАРОГИЙН ҮЗЭЛ

Д.Оюунгэрэл – МУИС-ийн НШУС-ийн Философийн тэнхмийн багш, доктор

Түлхүүр үг. эзэн тэнгэр, шашны хэрэгцээ, үнэмлэхүй хоосон, эв нэгдэл, хайр

Товч утга. Орчин үеийн Японы философич Нишида Китаро рационалист философид шүүмжлэлтэй хандаж, шашны философид илүү анхаарлаа хандуулж, хүмүүс шашинтай зөвхөн итгэл бишрэлээр холбогдож, ертөнцийг танин мэдэж болох тухай үзэл боловсруулжээ. Тэрээр “Хэрвээ философич үнэхээр үнэнд хүрэхийг зорьж байгаа бол эцэстээ иррационалист үзлийг баримтлах ёстой. Бодит байдал нь оюун ухаанд түшиглэх биш, харин баримтад үндэслэн нэгдэлдээ танигдана” гэсэн байдаг. Энэ бол философид суурилсан шашныг бүтээх гэж эрмэлзэж байжээ гэсэн үг юм. Тийнхүү философид суурилсан шашныг бүтээх гэдэг хайгуул түүний хувьд чухал зорилт нь гэж хэлж болохоор байдаг. Тэрээр 1927-1945 оны хооронд өөрийн боловсруулсан философийн ойлголтуудаараа ихэвчлэн шашны үзэл баримтлалаа илэрхийлж байсан.

Эзэн тэнгэрийн тухай ойлголт Нишида Китарогийн философийн нэг үндсэн ойлголт юм. Түүний үзлээр “Эзэн тэнгэр бол орчлон ертөнцийн эх үндэс юм. Гэхдээ орчлон ертөнц бол эзэн тэнгэрийн бүтээл биш ч гэсэн эзэн тэнгэрийн илрэл байдаг” ажээ. Түүний үзлээр, “Хүний ухамсрын нэгдлийн шаардлагаар шашин оршдог юм. Нөгөө талаас бид үүнийг ертөнцтэй нэгдэх шаардлага гэж үзэж болно”. Иймд шашин нь хүний амьдралын хэрэгцээ төдийгүй зорилго болно. Хүний амьдралын дотоод амар амгалан байдлыг гагцхүү шашинлаг амьдралаар олж авах бололцоотой ажээ. Эзэн тэнгэр ба хүн хоёрын харилцаа нь уран бүтээлч ба бүтээл хоёрын харилцаатай адилгүй юм. Харин энэ нь ухамсар болоод ухамсрын агуулга хоёрын харилцаа байдаг.

Хүн бол эзэн тэнгэрийн бүтээл биш, харин эзэн тэнгэрийн илрэл юм. Эзэн тэнгэр нь байгаль ба хүний оюун ухааны үндэс суурьд буй нэгтгэгч хүч юм. Юмс үзэгдэл ба оюун ухаан, объект ба субъектын ялгаа нь харьцангуй байдаг. Тухайлбал, юмс үзэгдлийг түүнийг танин мэдэх бидний ухамсраас ангид танин мэдэх боломжгүй. Шууд туршлагын бодит баримт нь бидний ухамсрын үзэгдэл бөгөөд бидний байгаль, орон зай, цаг хугацаа гэж нэрлэх ойлголтууд нь шууд туршлагын бодит байдлыг (事実 jijitsu=reality) зохион байгуулж, тайлбарлахын тулд бүтээгдсэн юм.

Эзэн тэнгэр нь бидний ухамсрын үндэс суурь бөгөөд туйлын бодит байдлын үндэс дэх нэгдэл юм. Эзэн тэнгэр ба ертөнцийн харилцаа нь бидний ухамсрын үзэгдлүүд болоод тэдгээрийн нэгдлийн харилцаа юм. Оюун сэтгэл нь бодох, эрмэлзэх, мэдрэх үйлүүдийн энгийн нэг цуглуулга биш. Харин энэ нь эдгээр үйлийн үндэс суурьт орших нэгтгэгч хүч юм. Эзэн тэнгэр бол гайхамшигтай бөгөөд бидний ухамсрын эцсийн нэгтгэгч мөн. Бидний ухамсар бол эзэн тэнгэрийн ухамсрын нэг хэсэг бөгөөд үүний нэгдэл нь эзэн тэнгэрийн нэгдлээс гарч ирдэг. Нэгдэлгүй тусгаар байдлаар байх өөрийгөө ухамсарлахуйн бидний ердийн байдал нь тусгалын үр дүн юм.

Өөрийгөө ухамсарлахуй нь ухамсрын бүхэл байдлын төв дэх ухамсрын хэсэг системийн нэгдлийг дагуулагч үзэгдэл юм. Өөрийгөө ухамсарлахуй нь тусгалаар дамжиж бий болдог. Би /自己 jiko=self/ - ийн тусгал нь ухамсрын төвийг хүсэх үйл юм. Би нь ухамсрын нэгдүүлэгч үйл юм. Цаг хугацаа нь цэвэр туршлагын дараа оршдог. Эзэн тэнгэр нь энэ туршлагын нэгдэл юм.

Эзэн тэнгэр бол цаг хугацаанаас трансцендент юм. Эзэн тэнгэрийн хувьд бүх юмс нь тодорхой. Иймд түүнд тусгал, ой дурсамж, найдвар буюу “тусгай өөрийгөө ухамсарлахуй” гэж үгүй юм. Өөрөөр хэлбэл, бидний жирийн туршлагын жирийн хэв маяг болох өдөр тутмын өөрийгөө ухамсарлахуйн төрөл зүйл гэж түүнд байхгүй. Бид “эзэн тэнгэрийн хүсэл” гэдгийг өөрчлөх боломжгүй юм. Учир нь энэ бол цаг хугацааны гадна оршиж байгаа юм. Эзэн тэнгэр нь амьд оршихуй. Эзэн тэнгэрийн оршихуй нь философийн маргаанаас гарах дедукц бус, харин оюун сэтгэлийн шинжтэй туршлагын бодит байдал юм. Нишида Китаро нь эзэн тэнгэрийг ертөнцийн үндэс суурь дахь нэгэн гайхамшигт бүхнийг мэдэгч, бүхнийг чадагч, бүхэнд оршигч, хязгааргүй оюун ухаанлаг интуици гэж үзсэн буй.

“Шашин бол хүний амьдралын зайлшгүй хэрэгцээ юм. Учир нь хүн ямагт хязгаарлагдмал байдалд байдаг тул энэ байдлаа ухамсарлахад шашин хүнд тусалдаг”¹⁷⁴ гэж тэрээр үзсэн. Ер нь хүнд идэж уух гэх мэт зайлшгүй хэрэгцээ байдгийн нэгэн адил ямар нэгэн юманд итгэж бишрэх хэрэгцээ байдаг. Ийм хэрэгцээг хангах нэг гол зүйл бол хүмүүсийн эзэн тэнгэрт итгэх итгэл бишрэл ажээ.

Түүний үзлээр, “Шашин бол хүний оюун санааны нэг чухал хэрэгцээ юм. “Хүмүүс заримдаа шашин яагаад хэрэгтэй вэ? гэж асуудаг. Тэгвэл хариуд нь бид яагаад амьдрах хэрэгтэй вэ? гэж хэлдэг. Шашин бидний амьдралаас ангид орших боломжгүй. Шашин бидний амьдралд зайлшгүй хэрэгтэй”¹⁷⁵. Энэ нь хүмүүс итгэл бишрэлгүйгээр амьдарч чадахгүй. Итгэл бишрэл бол хүний амьдралыг зорилготой болгохын сацуу хүн өөрийн үйл ажиллагаагаа хянах зохицуулах мэдрэмжийг бий болгодог гэсэн санааг илэрхийлжээ хэмээн хэлж болно. Түүний шашны философийн үзлийн онцлог нь шашин шүтэх хэрэгцээг нийгэм түүхийн шалтгаанаасаа илүү хүний өөрийнх нь төрөлх шинжтэй холбоотой гэж үздэг явдал юм.

Нишида Китаро “Шашин бидний амьдралын бүх асуудалд тусалж чадахгүй боловч шашны хэрэгцээ хүний амьдралд их мэдрэгддэг”¹⁷⁶, “Хэтэрхий итгэл бишрэлтэй хандах нь хохиролтой”¹⁷⁷ гэснээс түүнийг шашинд гүнзгий автсан нэгэн байгаагүй гэдгийг харж болно. Харин зөвөөр итгэн хүндлэх юм бол энэ нь өөрийгөө олж харах зам болдог гэдэгт тэрээр ач холбогдол өгч байсан. Шүтлэг бишрэл бол хүний сэтгэл санааг тайвшруулах нэг гол зүйл мөн. Тийм учраас хүн шүтлэг бишрэлтэй байснаараа нэг талаас хүн муу үйлээс татгалзах, нөгөө талаас хүн тодорхой зорилготой болж, өөрөө өөрийгөө танин мэдэх боломжтой.

¹⁷⁴ Nishida Kitaro. 1990. An Inquiry into the Good, Masao Abe and Christopher Ives (trans.), Yale University Press, New Haven and London. 149 pp.

¹⁷⁵ Мөн тэнд 152 pp.

¹⁷⁶ Мөн тэнд

46.Мөн тэнд 154-155 pp.

Харин Нишида Китаро өөрийн экзистенциалист үзэлдээ “Хүн өрөвдөлтэй дүр төрхтэй” хэмээсэн байдаг. Тэгвэл энэ өрөвдөлтэй дүр төрхийг хэрхэн яаж даван туулах вэ? гэдгийг шашны үзэл санаанаас хайж дараах байдлаар авч үзжээ. Тэрээр “Шашин бол дэлхийн газар шороо. Бидний оршин тогтнохуйн үндэс нь шашин шүтлэг юм”¹⁷⁸ хэмээсэн байдаг.

Энэ нь юу гэсэн утгатай вэ?, Бид бүгд өөрсдийгөө шашны шүтлэгтэнгүүд гэх болж байна уу? гэсэн асуулт төрөх нь лавтай. Эзэн тэнгэр байдаг уу, эзэн тэнгэрийн оршихуй юугаар илэрдэг вэ гэдгийг тэрээр “бидний оюун санаанд амирлангуй зүйл оршдог гэдгийг ухамсарласнаар бид өөрсөддөө шашин шүтлэгийг бодитойгоор нээсэн”¹⁷⁹ хэмээжээ. Ингэхлээр түүний үзлээр, бидний дотоод сэтгэлийн гүнд эзэн тэнгэр оршин байдаг бөгөөд гагцхүү түүнийгээ олж харах ёстой ажээ.

Түүнчлэн Нишида Китарогийн философи дахь шашныг үзэх үзлийн гол зүйл бол эзэн тэнгэр хүн хоёрын хоорондох харилцааг чухлаар авч үзсэнд оршиж байна. “Шашинд хамгийн үнэн баттай байх зүйл нь эзэн тэнгэр буюу шүтээн, хүн хоёрын харилцаа байна”¹⁸⁰ гэж тэрээр үзсэн. Нишида Китаро “Бид эзэн тэнгэрт итгэж буйгаа ашиг хайсан ч юм уу, зааврын дагуу бус өөрийн оршихуйн үүднээс хандах”-ыг анхааруулсан. Түүнийхээр эзэн тэнгэр бидэнд материаллаг эд зүйлээр баян амьдралыг бус хайрыг түгээдэг. Гэвч хүмүүс ихэвчлэн материаллаг зүйлийг сонирхдог ажээ.

Эзэн тэнгэр хүний “эсрэг” зогсдогийн адил эзэн тэнгэрийн хүсэл сонирхол нь хүний хүсэл сонирхлын эсрэг байдаг гэжээ. Энэ нь юу гэсэн үг вэ гэхээр түүнийхээр хүн бол өрөвдөлтэй амьтан тул түүний санаа ямагт эзэн тэнгэрлэг байдаггүй. Харин хүн бишрэлээрээ дамжуулж, эзэн тэнгэрийн санааг ойлгон өөрийгөө нээж болно. Хүний хувьд “эзэн тэнгэр” –т хил хязгаар гэж байдаггүй, тэр хаа саагүй байдаг боловч хүмүүс хичээхгүй бол түүнийг хэзээ ч харж, бас хэзээ ч уулзаж чадахгүй, түүнд хэсэг зуур ч болтугай туршлагаасаа хуваалцах боломжгүй. Гагцхүү гэгээрэлд тэмүүлсэн оюун санааны хоосон зайд мэдрэмж болон тогтож, цаг мөч, орон зай бүрт тэр түүнтэй хамт байдаг ажээ.

Нишида Китарогийн шашны үзлийн гол ойлголт нь эв нэгдэл, хайр хэмээх ойлголтууд болно. Түүний үзлээр, “Нэг талаас хамгийн бүрэн төгс шашин бол хүн төрөлхтний эзэн тэнгэртэй тогтоосон эв нэгдлийг эрхэмлэх явдал юм. Шашны ач холбогдол бол эв нэгдлийн үнэн утга учрыг олж харсанд байдаг” ажээ. Нөгөө талаас төгс төгөлдөр хүний оюун санааны нэгээхэн хэсэг нь итгэл бишрэл байдаг. Тиймээс бишрэл хүндлэл, хайр ивээл нь хүмүүний эв нэгдлийг илэрхийлэх ёстой. Үүнд өөрийгөө болон бусдыг хайрлах сэтгэл багтана хэмээн тэрээр энэ хоёр ойлголтын агуулгаа тайлбарласан.

Түүний үзлээр, “эзэн тэнгэрийн хайр бол нэг хэсгийг хайрлаад бусдыг нь үзэн яддаг, эсвэл нэг хэсгийг нь амжилтад хүргээд үлдсэнийг нь үхэлд хүргэдэг явцуу өчүүхэн зүйл биш”. Харин эзэн тэнгэрийн хайр бол хэнд ч адил тэгш ханддаг байх ёстой бөгөөд бидний хувьд өөрийгөө хөгжүүлэх нь хязгааргүй хайр”¹⁸¹ юм. Бидний ихэнх нь итгэл

¹⁷⁸ Nishida Kitaro. 1990. An Inquiry into the Good, Masao Abe and Christopher Ives (trans.), Yale University Press, London 121 pp.

¹⁷⁹ Мөн тэнд 27 pp.

¹⁸⁰ Мөн тэнд 155 pp.

¹⁸¹ Мөн тэнд. 164 pp.

үнэмшилд буруугаар ханддаг нь харагдаж байна. Өнөө үед өөрөө өөрийгөө танин мэдэх, өөрийгөө хөгжүүлж байгаа нь хайрыг мэдэрсэн мэдрэмж гэж үзэхээсээ илүү бид ашиг хонжоо хайсан, идэвхгүй итгэл бишрэлтэй болсон байна.

Нишида Китарогийн философи дахь шашин, шинжлэх ухаан хоёрын харилцааны тухай үзэл нь нэлээд өвөрмөц байдаг. Тухайлбал, “шашин философи хоёр нь зөвхөн үнэнд хүрэх аргаараа бие биенээсээ ялгаатай. Шашин нь хүний итгэл бишрэл дээр тулгуурлаж ёс суртахууныг төлөвшүүлдэг, харин философи нь оюун ухаан дээр тулгуурлаж хийсвэр сэтгэлгээг хөгжүүлдэг. Иймийн тул философийн үүднээс үндэслэх зүйл шашинд бий, шашны үүднээс үндэслэх зүйл философид бий гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй¹⁸² хэмээн үзсэн байдаг дундад зууны үеийн шашны философийн үүднээс асуудалд ханджээ хэмээн дүгнэн хэлж болохоор байна.

Чухамхүү шашин шинжлэх ухаан хоёрын харилцааны тухай Нишида Китарогийн энэ үзлийг оросын материалист философичид дундад зууны үеийн шашны философи руу эргэж орсон хэмээн шүүмжилдэг. Энэ нь нэг талдаа үнэний хувьтай. Нишида Китаро шинжлэх ухааны мэдлэг, шашны мэдлэг хоёр эсрэг, тэсрэг өөр төрлийн мэдлэг гэдгийг ухамсарлахгүй байсан гэвэл худлаа юм.

Гэхдээ тэрээр яагаад шашны мэдлэгт хүндэтгэлтэй хандаж байсан бэ гэсэн асуулт төрөх нь лавтай. “Эзэн тэнгэрт итгэдэггүй ёс суртахуунгүй хүн байснаас, эзэн тэнгэрт итгэдэг ёс суртахуунлаг хүн байсан нь дээр” гэсэн санаагаар түүний шашны үзлийн үнэ цэнийг илэрхийлж болох юм.

Итгэл бишрэлийн асуудал бол бидний үзэж байгаагаар хоёр талтай. Нэг талаас, шашин нь заримдаа нийгмийн хөгжлийн тухайн үеийн хэрэгцээ шаардлагаас хоцорсон хэм хэмжээг авч үздэг. Энэ утгаараа нийгмийн хөгжилд сөрөг нөлөөтэй байж болох юм. Нөгөө талаас орчин үеийн нийгэмд, дэлхий дахинд хүмүүсийн ёс суртахууны харилцаанд гарч байгаа гажуудал, хүнийслийг даван туулахын тулд шашны эерэг нөлөөг ашиглах тийм чиг хандлага ажиглагдаж байна. Тийм учраас нийгэмд ёс суртахууныг номлосон шашны хэрэгцээ зайлшгүй юм. Энэ утгаараа нийгмийн хөгжилд эерэг нөлөөтэй.

Тэрээр өрнийн экзистенциалистуудын “хүний оршихуйг шинжлэх ухааны аргуудыг ашиглан танин мэдэх бололцоогүй” гэж үздэг үзэлтэй нэгэн адил үзлийг баримталж байсан нь харагддаг. Өөрөөр хэлбэл, хүний ахуйг дотоод мэдрэмж, итгэл бишрэл, сэтгэлээрээ ойлгох боломжтой гэж үзэж байсан нь экзистенциалистуудын үзэл санаанд, мөн түүнчлэн шашны үзэл санаанд ихээхэн ач холбогдол өгч байсны илрэл юм.

Хүний ахуйн үндсэн шинжүүдийн тухай шинжлэх ухааны мэдлэг хүний амьдралд чухал үүрэг гүйцэтгэж чадахгүй гэж шашныхан үздэг нь оргүй зүйл биш. Ингэж хэлэх үндэслэл бол шашин нь юуны өмнө хүний субъектив ахуйн үндсэн шинжүүд болох сайн муу санах, сайн муу үйл үйлдэх, зовних, айх, жигших зэргийг онцлон судалдгийг Нишида Китаро авч үзжээ гэж хэлж болно. Тэр дундаа “сайн үйл” гэдгийг онцолж, өөрийн ёс суртахууны философийн тулгуур болгон авч үзсэн. Тиймээс ч башо, дотоод мэдрэмж, цэвэр туршлага гэх мэт түүний философийн агуулгаар бол хүн хэмээх зүйлийг ойлгон

¹⁸² Robert Wilkinson. 2009. Nishida and Western philosophy. Honolulu. 65 pp

таних гол ойлголтууд байдаг. Эдгээр ойлголтууд нь хэдийгээр хүний мөн чанарын тухай асуудлыг авч үзэж байгаа боловч түүний философийн агуулгаас харахад үндсэн зорилго бол хүний мөн чанарыг танин мэдэхэд бус, харин хүнийг ёс суртахууны хувьд төгс төгөлдөр болгохыг гол болгодог гэж дүгнэж болно. Тийм ч учраас Нишида Китарогийн философийн ойлголтууд ихэнхдээ эцэстээ шашны агуулгаар тайлбарлагддаг билээ.

Үргэлжлэл бий

Abstract

Nishida Kitaro discusses the problem of ethics, especially human conduct, the freedom of the will, the good and religion. Nishida writes, "The religious demand is a demand that concerns the self as a whole, the life of the self". For Nishida, god is nothing but the basis of this ultimate unity: god must be the foundation of the universe and our own foundation as well. God must also be the goal of the myriad things in the universe and hence the goal of humans, too. In god, each person finds his or her own true goal.

Ном зүй

1. Encyclopedia Britannica, 15th ed, vol8, Chicago, 1988
2. H.Gene Blocker. Christopher.L.Starling. Japanese philosophy. 2001
3. Masao Abe. Nishida's Philosophy of "Place". Tokyo, 1996
4. Masao Abe. Nishida Kitaro Bibliography. Tokyo, 1988
5. Michiko Yusa. Zen and Philosophy. An intellectual biography of Nishida Kitaro. Tokyo, 1989
6. Nishida Kitaro. An inquiry into Good. Translated by Masao Abe and Christopher Ives. New Haven Yale University press, 1990
7. Нагата Хироси. История философской мысли Японии. М., 2000